



Η εμπειρία του Οκτώβρη και η σχέση μεταρρύθμισης-επανάστασης στον σύγχρονο καπιταλισμό



γράφει ο ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΓΡΗΓΟΡΟΠΟΥΛΟΣ *

Η υπερόξυνση της αντίθεσης παραγωγικών δυνάμεων-παραγωγικών σχέσεων και η αυξανόμενη αντιδραστικότητα της αστικής τάξης καθιστούν επιτακτική και επίκαιρη την επανάσταση. Ήδη, φύτρα της κομμουνιστικής κοινωνίας αναφύονται αυθόρμητα στον καπιταλισμό. Υστερεί ο υποκειμενικός παράγοντας, παρά τις περιοδικές κινηματικές εκρήξεις. Τα παρατεταμένα κρισιακά φαινόμενα του καπιταλισμού αναιρούν την αστική αντίληψη απόρριψης του κομμουνισμού ως ουτοπίας ή δυστοπίας.

Παράλληλα, θέτουν οξυμένους τακτικούς στόχους πάλης τους οποίους ολοκληρώνει η επανάσταση. Η επανάσταση, παρά την πύκνωση στη φάση κατάληψης της εξουσίας, είναι διαρκής ως τον κομμουνισμό.

Η ειδοποιός διαφορά της επαναστατικής θεωρίας απ' το ρεφορμισμό, παλαιό και σύγχρονο, είναι η κατάκτηση και συντριβή της αστικής εξουσίας με τη δύναμη του κινήματος και όχι διά της αστικής νομιμότητας. Ρεύματα ρεφορμισμού αναφέρονται στην «αποφασιστική αναμέτρηση», αλλά «λύνουν» το θέμα της εξουσίας, ουσιαστικά, προ αυτής διά μεταρρυθμίσεων.

«Το ζήτημα της επανάστασης εξακολουθεί να τίθεται. Είναι το ζήτημα της επικαιρότητάς της. Είτε τη σκεπάσουμε με ένα

σεμνό πέπλο είτε πάψουμε να μιλάμε γι' αυτήν, η παρουσία της επιμένει, γέρικη και νεανική ταυτόχρονα, όπως και η καταπίεση. Και δεν πρόκειται για ουτοπία, εφόσον διευκρινιστεί, με την έννοια που απέδιδε ο Ερνστ Μπλοχ [Ernst Bloch]

στη λέξη, ότι αυτό το όνειρο είναι μια τάση που πραγματικού, ότι εγγράφεται στην καθημερινότητα των καπιταλιστικών σχέσεων παραγωγής, ταυτοχρόνως με τη μορφή της αναγκαιότητας για την υπέρβασή τους και εναντίον των οπισθοδρομήσεων που αυτές συνεπάγονται. Η ιδέα της επανάστασης δεν είναι σήμερα περισσότερο ανεπίκαιρη απ' όσο ήταν την εποχή του Μαρξ [Marx]. Το αντίθετο μάλιστα».

(Labica, 2014: 97)

Επανάσταση: Ουτοπία ή/και δυστοπία;

Είναι γεγονός ότι μετά την ήττα του «υπαρκτού σοσιαλισμού», του δυτικού ευρωκομμουνισμού, των ταυτοτικών αντιπαγκοσμιοποιητικών κινήσεων, το φυλλορρόφημα των αντιιμπεριαλιστικών επαναστάσεων, ο αποκλεισμός κοινωνικής εναλλακτικής που κυριάρχησε, συνεπέφερε και την αντίληψη ότι η κομμουνιστική κοινωνία δεν είναι μια επιστημονική, ιστοριοϋλιστική σύλληψη, αλλά μια ουτοπική ή δυστοπική αντίληψη, με παραδειγματική αναφορά στα καθεστώτα του «υπαρκτού σοσιαλισμού», που στην αστική βιβλιογραφία καταχωρίστηκαν ως «κλειστές κοινωνίες». Με απαξίωση, επιστημονική και πολιτική, αντιμετωπίζονται και οι στρατηγικές έννοιες της κομμουνιστικής κοινωνίας, όπως η επανάσταση, η δικτατορία του προλεταριάτου (εργατική δημοκρατία), ο προλεταριακός διεθνισμός, η κοινωνικοποίηση των μέσων παραγωγής, ο ορθολογικός και δημοκρατικός σχεδιασμός της, η σταδιακή απονέκρωση του κράτους. Η επικαιρότητα και αναγκαιότητα της επαναστατικής εγκαθίδρυσης του κομμουνισμού ανασκευάζονται από εσμό αντιλήψεων που συμπυκνώνονται σε δύο βασικές: την αστική νεοφιλελεύθερη αντίληψη, η οποία καταθλιβίζει τον σύγχρονο ολοκληρωτικό καπιταλισμό (NAP, 2006: 17-29). Θεωρεί ότι στη σύγχρονη κοινωνία των επιστημονικών και τεχνολογικών επαναστάσεων που αποτελούν την κινητήρια δύναμη της

εξέλιξης, της δυναμικής οικονομικής προόδου που εξασφαλίζει η απελευθέρωση της αγοράς απ' τον κρατισμό, και η σκέψη απλώς για την εκβάθυνση αναστάτωση και ανατροπή της σύγχρονης δυναμικής οικονομικής προόδου κινείται στο χώρο του αναχρονιστικού, του ανορθολογικού και του αντιδραστικού. Επιπλέον, η αστική σκέψη στις διάφορες διαχειριστικές εκφράσεις της απ' την ποππεριανή κοινωνική μηχανική, την απολυτοποίηση της μεταρρύθμισης –που περιλαμβάνει πλέον όχι μόνο την κείνσιανή μικροβελτίωση, αλλά και τη νεοφιλελεύθερη αντίδραση– βήμα βήμα, με πειραματισμούς και ενδεχόμενες αποτυχίες, δίνει συγκεκριμένες λύσεις σε συγκεκριμένα προβλήματα. Αυτή η πρακτική, κατά την αστική αντίληψη, επιφέρει σωρευτικά και ακίνδυνα βελτίωση και πρόοδο στην κοινωνία, σ' αντιδιαστολή με τη μαρξιστική ολοκληρωτική ουτοπία ή δυστοπία, όπως αποδείχθηκε στις ιστορικές εφαρμογές της. Η οικονομική, κοινωνική και πολιτική εξέλιξη της καπιταλιστικής κοινωνίας αξιοποιείται απ' την αστική ρεφορμιστική θεωρία για να συγκροτείται ο ισχυρισμός ότι η εξέλιξη του καπιταλισμού επιτρέπει μεταρρυθμίσεις βελτιωτικές του συστήματος (αστική αντίληψη) ή και για την προοδευτική αλλαγή, ακόμη και για τον σοσιαλιστικό μετασχηματισμό του συστήματος (σοσιαλρεφορμιστική αντίληψη). Σ' αυτή τη βάση η Ρόζα Λούξεμπουργκ (Rosa Luxemburg) κατηγορεί τον Ε. Μπερνστάιν (E. Bernstein), για τη γενική υπόδειξη του ότι:

«Η σοσιαλδημοκρατία πρέπει να προσανατολίσει τη δράση της όχι στην κατάκτηση της πολιτικής εξουσίας, αλλά στην εξύψωση της θέσης της εργατικής τάξης και στην εισαγωγή του σοσιαλισμού όχι με μια κοινωνική και πολιτική κρίση, αλλά με μια βαθμιαία διεύρυνση του κοινωνικού ελέγχου και με μια βαθμιαία εισαγωγή του συνεταιρίζεσθαι».

(Λούξεμπουργκ, 1988: 82-83)

Παρόμοια, στη δεκαετία 1960-1970, η κείνσιανή διαχείριση αποτέλεσε τη



βάση για τη διατύπωση θεωριών σύγκλισης καπιταλισμού και «υπαρκτού σοσιαλισμού». Στο ίδιο χρονικό διάστημα η υπερεκτίμηση της αστικής δημοκρατίας και των θεσμικών δυνατοτήτων της εξέθρεψε τις αυταπάτες του ευρωκομμουνισμού για τον εξελικτικό μετασχηματισμό του καπιταλισμού σε «σοσιαλισμό». Ωστόσο, στον σύγχρονο ολοκληρωτικό καπιταλισμό οι δυνατότητες προοδευτικών εξελίξεων είναι ισχνές έως ανύπαρκτες. Παρά την υπερσυσσώρευση επιστημονικοτεχνικών κατακτήσεων και την οικονομική μεγέθυνση, ο καπιταλισμός σ' αυτό το στάδιο πραγματοποιεί υπεραντιδραστική στροφή σε όλα τα επίπεδα. Αβυσσαλέα είναι η αντίθεση, που οξύνεται ιδιαίτερα στη δομική κρίση του 2008, μεταξύ του υπερσυσσωρευμένου πλούτου και της επεκτεινόμενης φτώχειας. Σύμφωνα με το δείκτη δισεκατομμυριούχων του Bloomberg, οι κροίσοι του πλανήτη αύξησαν την περασμένη μόνο χρονιά (2016) τις περιουσίες τους κατά 237 δισεκατομμύρια δολάρια! (ΠΡΙΝ, 2016). Τα κατακτημένα δικαιώματα και εισοδήματα των εργαζομένων συρρικνώνονται, το κράτος

πρόνοιας κατεδαφίζεται, οι μικρομεσαίοι αφανίζονται στο βωμό της υπερσυγκεντροποίησης των μονοπωλίων, ο κοινοβουλευτικός ολοκληρωτισμός δεσπόζει, η βαρβαρότητα επελαύνει με τους εξοντωτικούς πολέμους, τα κύματα προσφύγων, την εντεινόμενη οικολογική καταστροφή. Η διαλεκτική αντίθεση προόδου και βαρβαρότητας εκφράζεται στην πρωτοφανή επιστημονικοτεχνική πρόοδο και την ανорθολογική καπιταλιστική της ιδιοποίηση, όπως χαρακτηριστικά η αντίθεση ανάμεσα στην επένδυση αμύθητων κεφαλαίων στους εξοπλισμούς και τους πολέμους, σε συνδυασμό και με τις συνέπειες στην ανεργία, τη φτώχεια, τη σφαγή, τη βίαιη μετακίνηση πληθυσμών.

Υπάρχει εναλλακτική πέραν του καπιταλισμού;

Η δυνατότητα-αναγκαιότητα υπέρβασης του καπιταλισμού δεν απορρέει απλώς από την ακραία βαρβαρότητα και τον ανорθολογισμό του. Αποκτά επιτακτική επικαιρότητα στην εποχή μας, λόγω της

κατάκτησης ενός επιπέδου ανάπτυξης, που «απαιτεί» και προσιδιάζει σε έναν ανώτερο τρόπο παραγωγής, τον κομμουνισμό. Η ανάγκη αλλαγής του σύγχρονου καπιταλισμού δεν εκπορεύεται απ' την ιδεολογική εμμονή πολιτικών ηγεσιών στον ανάληπτο νεοφιλελευθερισμό, όπως ισχυρίζονται για τον κύκλο Σόιμπλε (Schäuble) οι κυβερνώντες του ΣΥΡΙΖΑ, σε αντιδιαστολή με την υποτιθέμενη αλληλεγγύη που πρυτάνευε στην αρχή της ΕΕ. Ο ηθικός και πολιτικός παράγοντας επιδρούν στην εξέλιξη του καπιταλισμού, αλλά καθορίζονται, σε τελευταία ανάλυση, απ' την ακραία όξυνση της βασικής αντίθεσης των κοινωνικοποιημένων παραγωγικών δυνάμεων και της καπιταλιστικής ιδιοποίησής τους. Στα προγενέστερα στάδια του καπιταλισμού οι τεχνολογικές επαναστάσεις όξυναν τη βασική αντίθεση του καπιταλισμού και την ταξική έκφρασή της. Ο καπιταλισμός όμως, παρά τις κρίσεις του, προσαρμοζόταν στις νέες συνθήκες και, κατά μακρά διαστήματα, αποκαθιστούσε ικανοποιητική κερδοφορία. Στο σύγχρονο όμως στάδιο το κύμα της νέας τεχνολογίας αυξάνει την οργανική σύνθεση του κεφαλαίου (δυσαναλογία του πάγιου έναντι του μεταβλητού τμήματος) σε βαθμό που το κεφάλαιο υποχρεώνεται σε σκληρά και διαρθρωτικά αντισταθμιστικά μέτρα για την αύξηση της κερδοφορίας του εις βάρος της εργατικής τάξης και των λαϊκών στρωμάτων. Ιδού πώς περιγράφει το φαινόμενο ο Πολ Μείσον (Paul Mason), που δεν είναι μαρξιστής:

«Σήμερα, η βασική αντίφαση του σύγχρονου καπιταλισμού εντοπίζεται άμεσα στη δυνατότητα για δωρεάν και άφθονα κοινωνικά παραγόμενα αγαθά και σε ένα σύστημα μονοπωλίων, τραπεζών και κυβερνήσεων, που αγωνίζεται σκληρά να διατηρήσει υπό τον έλεγχό του την πληροφορία και τη νομή της εξουσίας [...] και να διατηρήσει τα πράγματα ιδιωτικοποιημένα, εμπορεύσιμα και σε ανεπάρκεια».

Επομένως, ο ολοκληρωτικός καπιταλισμός είναι αντίδραση σε όλη τη γραμμή και διαρκής, σε αντίθεση με στάδια και περιόδους (ιδίως στη χρυσή τριακονταετία 1945-75), όταν ο καπιταλισμός παρά την εγγενή αντιδραστικότητα του, αναγκαζόταν να προβεί σε κάποιες παραχωρήσεις. Αυτές αποτελούσαν την αντικειμενική βάση, ώστε οι αστικές και ρεφορμιστικές πολιτικές δυνάμεις, απολυτοποιώντας τις, να θεμελιώνουν τη δυνατότητα μεταρρυθμίσεων για τη βελτίωση ή και το μετασχηματισμό του καπιταλισμού. Άρα, και εξ αντιθέτου αποδεικνύεται ότι στον σύγχρονο καπιταλισμό μοναδική εναλλακτική αποτελεί η επαναστατική ανατροπή για την εγκαθίδρυση της κομμουνιστικής κοινωνίας. Ωστόσο, η εντεινόμενη δυστοκία του καπιταλισμού και ο φόβος της μοναδικής εναλλακτικής στον καπιταλισμό, της επανάστασης και του κομμουνισμού, οδηγεί σε ποικιλία μεταρρυθμιστικών προτάσεων.

Ο «μετακαπιταλισμός» του Π. Μείσον, παρά τις χρήσιμες κριτικές του καπιταλισμού, μένει στα όρια ενός αστικού τεχνοκρατικού ντετερμινισμού. Θεωρεί ότι οι τεχνολογίες πληροφοριών και επικοινωνιών διαβρώνουν τον καπιταλισμό, φθείρουν τους μηχανισμούς αγοράς, αποσαθρώνουν τα ιδιοκτησιακά δικαιώματα και διαλύουν τη σχέση μισθών εργασίας και κέρδους. Αυτές οι τάσεις αναφύονται όντως στο έδαφος του καπιταλισμού, αλλά, όπως παρατηρεί ο ίδιος ο Μείσον, η αστική τάξη, που κατέχει την παντοδύναμη οικονομική και πολιτική εξουσία, αντιδρά λυσσαλέα για να ανακόψει την εξέλιξη αυτών των τάσεων. Η αντίληψη ότι αυτές οι τάσεις αυθόρμητα θα επικρατήσουν αποτελεί απλώς έκφραση ενός ουτοπικού οπτιμιστικού τεχνοκρατισμού. Ο σοσιαφιλελευθερισμός, που δεν έχει πλήρως σοσιαλδημοκρατικοποιηθεί, διακηρύσσει ως στόχο το «σοσιαλισμό του 21ου αιώνα με δημοκρατία και ελευθερία», αν και οι στοιχειώδεις δυνατότητες για ένα πρόγραμμα μεταρρυθμίσεων όχι μόνο απουσιάζουν, αλλά και δεσμεύεται να εφαρμόσει ένα βαρύ νεοφιλελεύθερο πρόγραμμα. Είναι θεωρητικός νεωτερι-

σμός του ρεφορμισμού ότι η μετάβαση στο σοσιαλισμό του 21ου αιώνα θα γίνει μέσω ενός νεοφιλελεύθερου προγράμματος:

«Πολύ ειλικρινά είπαμε μετά στον ελληνικό λαό αυτός είναι ο επώδυνος συμβιβασμός και οι παράμετροί του. Δεν μας αρέσει, δεν υιοθετούμε κατά την ιδεολογική επιταγή των εταιρών το πρόγραμμα, αλλά θα το τηρήσουμε».

(Μπαλτάς: 2016)

Ο σοσιαλρεφορμισμός αναπαράγει, απ' τη σκοπιά του, σε μια πιο σύγχρονη αριστερή γλώσσα, τις προτάσεις της παλιάς μεταρρυθμιστικής σοσιαλδημοκρατίας, όπως η παραγωγική ανασυγκρότηση, η μεικτή (δυσιαδική) οικονομία, η παραμονή μέχρι αορίστου χρόνου στην ΕΕ, με όργανο διαχείρισης της καπιταλιστικής κοινωνίας την αριστερή κυβέρνηση, σ' ένα περιβάλλον όμως, στο οποίο εγγράφονται οι πλέον αντιδραστικές νεοφιλελεύθερες τομές.

Η παραδοσιακή κομμουνιστική πρόταση συμβιβάζεται με τις αντιδραστικές νεοφιλελεύθερες συνθήκες. Προτείνει ήσσονες αγώνες, χωρίς να συνδέει τη στρατηγική της πρόταση (λαϊκή οικονομία-λαϊκή εξουσία, χωρίς αναφορά στην επανάσταση) με την ανατροπή της κυρίαρχης σήμερα καπιταλιστικής πολιτικής των αντιδραστικών αναδιαρθρώσεων, που θα χειραφετήσει την εργατική συνείδηση.

Η εκδοχή του αναρχικού ρεφορμισμού παρακάμπτει την παραδοσιακή επαναστατική στάση του αναρχικού κομμουνισμού. Θεωρεί αδύνατο και ατελέσφορο να ανατραπεί η καπιταλιστική εξουσία στον ολοκληρωτικό καπιταλισμό. Γι' αυτό, ενστερνίζεται την άποψη που διατυπώνει ο Τζον Χόλλογουεϊ (John Holloway) στο βιβλίο του *Ας αλλάξουμε τον κόσμο χωρίς να καταλάβουμε την εξουσία*. Ο Χόλλογουεϊ μ' έναν άγονο αγνωστικισμό απορρίπτει την επανάσταση:

«Οι λενινιστές γνωρίζουν ή γνώριζαν. Εμείς όχι. Η ανάγκη για επανάσταση εί-

ναι πιο επείγουσα από κάθε άλλη φορά, ωστόσο δεν αναγνωρίζουμε πια τι σημαίνει επανάσταση».

(Holloway, 2002: 414)

Ο αγνωστικισμός του ενέχει μια προφανή λογική αντίφαση. Πώς καλεί ν' αλλάξουμε τον κόσμο, χωρίς επαναστατική κατάληψη της εξουσίας; Πώς απορρίπτει αυτό που δεν γνωρίζει; Αναλυτικότερα, ο Αλ. Χρύσης προσδιορίζει τα παρεπόμενα του αντιφατικού αυτού αγνωστικισμού:

«Αν δεν γνωρίζουμε όμως τι σημαίνει επανάσταση, αν δεν μπορούμε να προσδιορίσουμε το “κριτικό-επαναστατικό υποκείμενο”, διότι το “κριτικό-επαναστατικό υποκείμενο” δεν είναι ορισμένο “ποιος”, αλλά ένα μη ορισμένο, μη προσδιορισμένο, αντιοριστικό “τι”, τότε πώς γίνεται ο κομμουνισμός, βάσει ποιου σχεδίου κινούμαστε, πώς επιλέγουμε σκοπό και μέσα, αν δεν θέλουμε να παραδοθούμε “άνευ όρων” στο μηδενισμό ή έστω στο αυθόρμητο και στον υποκειμενισμό;»

(Χρύσης, 2009: 92)

Ο Οκτώβρης και η «θεωρία της εφόδου»

Η πλέον τριτοκομματική ανασκευή της δυνατότητας, αλλά και της καταλληλότητας της επαναστατικής ανατροπής της καπιταλιστικής κοινωνίας και της εγκαθίδρυσης της ανώτερης κομμουνιστικής κοινωνίας συμπυκνώνεται στη «θεωρία» της εφόδου. Αυτή η αντίληψη υιοθετείται συλλήβδην απ' τις αστικές, ρεφορμιστικές, αναθεωρητικές δυνάμεις με ποικιλία φραστικών παραλλαγών. Είναι όμως μηδενικής γνωσιολογικής αξίας, δεν συνοδεύεται από καμία αποδεικτική ακολουθία, έχει αποβεί στερεότυπο και αφορισμός. Στην πραγματικότητα, η ιδεολογική λειτουργία αυτού του στερεότυπου είναι να συγκαλύψει τον περιορισμό αυτών των δυνάμεων σ' έναν αβαθή και διαρκώς αναιρούμενο στον

καπιταλισμό (και δη στον ολοκληρωτικό) μεταρρυθμισμό, και την απεμπόληση, απ' τους ρεφορμιστές, αναθεωρητές της επαναστατικής ανατροπής. Το ζήτημα της κατάληψης της κρατικής εξουσίας, που αποτελεί τη λυδία λίθο της επανάστασης, άρα και της μετάβασης προς τον κομμουνισμό, μετατρέπεται αποπροσανατολιστικά σε θέμα χρόνου. Αφορίζεται η στρατηγική της εφόδου ως συνώνυμη των ηττών ή δυστοπιών, ενώ εξαιρείται η μακρόχρονη, αλλά τελεσφόρα, με «ρήξεις και άλματα», μετάβαση στο σοσιαλισμό. Αυτές οι αντιλήψεις εμπνέονται απ' το μπλανκισμό και τις σεχταριστικές και συνωμοτικές θεωρίες του Μπλανκί (Blanqui) για την πραγματοποίηση της επανάστασης από μια καλά προετοιμασμένη και συνωμοτική οργάνωση επαναστατών. Την αντίληψη αυτή επεκτείνουν και ταυτίζουν με την προλεταριακή επανάσταση υπό την καθοδήγηση του επαναστατικού υποκειμένου, όπως την διατύπωσαν οι ιδρυτές του μαρξισμού και μεταγενέστεροι, ως και την εποχή μας, επαναστάτες. Στο στόχαστρο των στρεβλωτών είναι η φάση της εξέγερσης του Οκτώβρη, την οποία αμαθώς ταυτίζουν με την ολική επανάσταση. Μειωτικά εικονογραφούν την «έφοδο στα Χειμερινά Ανάκτορα» ως αντιπρότυπο κοινωνικής ανατροπής. Η ταύτιση του μπλανκισμού με τον επαναστατικό μαρξισμό, από μεν τους αστούς αξιοποιείται για να χαρακτηριστεί η σοσιαλιστική επανάσταση πραξικόπημα, από δε τους ρεφορμιστές-αναθεωρητές συνδέεται επίσης με μίαν ακολουθία αρνητικών επιπτώσεων: Η επανάσταση θεωρείται ότι διέπεται από ιδεαλισμό και βολονταρισμό, ότι είναι αντιδημοκρατική ως προϊόν της δράσης μιας δράκας επαγγελματιών πραξικοπηματιών, ότι αναπόφευκτα οδηγεί στη βία, τον εμφύλιο πόλεμο και τη δικτατορία, αφού η κοινωνική πλειοψηφία διαφωνεί ή δεν πείθεται, εγκαθιδρύεται ένα καθεστώς αυταρχισμού, βίας και φόβου, στην πυραμίδα του οποίου άρχει μια προνομιούχα ολιγαρχία. Ακόμα κι αν τα καθεστώτα αυτά επιβιώσουν της αντίδρασης για κάποιο χρονικό διάστημα, τελικά καταρρέ-

ουν απ' τα ανομήματα και την ανικανότητά τους. Οι ανασκευαστές της επανάστασης δεν διστάζουν να επικαλεστούν ως εμπειρική απόδειξή τους, την τελική αποτυχία των καθεστώτων του «υπαρκτού σοσιαλισμού». Πρόκειται για προφανή παραχάραξη της ιστορίας. Σε μια σειρά χωρών πραγματοποιήθηκαν επαναστάσεις από κοινωνικές πλειοψηφίες (Ρωσία, Γερμανία, Ουγγαρία, Ισπανία, Γιουγκοσλαβία, Κίνα, Αλβανία, Ελλάδα, Βιετνάμ, Κούβα), και όχι από συνωμοτικές ομάδες. Αυτές οι επαναστάσεις, με κορυφαία την Οκτωβριανή Επανάσταση, με δημοκρατικές διαδικασίες και σε ποικίλο βαθμό, έθεσαν τα θεμέλια της κομμουνιστικής μετάβασης, με την επανάσταση και τους πρωτογενείς θεσμούς της. Και η μεθοδολογία λοιπόν (εργατολαϊκές επαναστάσεις) και το περιεχόμενο (θεμέλια κομμουνισμού) διαφοροποιούν αυτά τα εγχειρήματα κάθετα από βραχύβιες εξεγέρσεις, συνωμοτικά κινήματα μειοψηφιών και, φυσικά, από τα εκμεταλλευτικά καθεστώτα του «υπαρκτού σοσιαλισμού».

Η αντικαπιταλιστική-κομμουνιστική επανάσταση του σύγχρονου σταδίου δεν έχει, λοιπόν, σχέση με το βολονταρισμό μιας μειοψηφίας, ούτε με ιδιότυπες εκμεταλλευτικές κοινωνίες. Εμπνέεται απ' το παράδειγμα του Οκτώβρη και τις πρωτοπόρες κατακτήσεις του, πριν εκφυλιστεί σε ανέκδοτη εκμεταλλευτική κοινωνία. Διαφοροποιείται επιπλέον απ' την εξέγερση με δυο κυρίως έννοιες: Η εξέγερση δύναται να θεωρηθεί ως φάση, αρχική και πυκνή, ένοπλη ή ειρηνική, της επανάστασης, κυρίως στη μετάβαση απ' την επαναστατική κατάσταση στην επανάσταση, που συχνά επιφέρει αποφασιστικό πλήγμα στην αστική εξουσία. Η εξέγερση όμως μ' αυτή τη μορφή της δεν ολοκληρώνει, αλλά αρχίζει την επανάσταση. Οι προσχηματικοί ορισμοί των ρεφορμιστών-αναθεωρητών για την εγγεγραμμένη αποτυχία μιας επανάστασης-μονόπρακτο αποτελούν γελοιογραφία της επανάστασης και φύλλο συκής του εξελικτικισμού. Η πύκνωση της βίας που χαρακτηρίζει τη φάση της εξέγερσης, αλλά και άλ-

λης φάσης αποφασιστικής για την κατάληψη της εξουσίας, κακώς προκαλεί κροκοδείλια δάκρυα των «αριστερών ανθρωπιστών». Η βία δεν προσάδει στη φύση του επαναστατικού ανθρωπισμού. Χρησιμοποιείται μόνον ως δικαιωματική αντίβια στη βία της άρχουσας τάξης. Εξάλλου, η βία δεν είναι ταυτόσημη με την ένοπλη πάλη, αλλά με τον εξαναγκασμό του ταξικού εχθρού απ' τη δύναμη του επαναστατημένου λαού να απολέσει την εξουσία και τα παραγωγικά μέσα. Εδώ έγκκειται και η ειδοποιός διαφοροποίηση επαναστατισμού και μεταρρυθμισμού. Ο σοσιαλρεφορμισμός προσδοκά το μετασχηματισμό της κοινωνίας και της αστικής κρατικής εξουσίας με οικειοθελή παραίτησή τους απ' την πολιτική και οικονομική εξουσία. Όπερ άτοπο και ουτοπικό. Καμία εκμεταλλευτική τάξη δεν αποποιείται τα προνόμιά της. Ακόμη κι όταν ιστορικά παρακμάζει μετέρχεται όλα τα μέσα, και τα πιο αντιδραστικά, για να διατηρήσει την εξουσία της. Απεναντίας, η επαναστατημένη εργατική τάξη αποσπά την εξουσία απ' την κυρίαρχη τάξη με τη βία, με τη δύναμη, δηλαδή, του κινήματος, παρά τη βούληση της αστικής τάξης. Εκτός απ' την εξέγερση ως φάση της επανάστασης, αυτή εκδηλώνεται και ως αυθόρμητη κίνηση, χωρίς σαφή στοχοθεσία, συχνά κοινωνικά και πολιτικά αντιφατική. Εάν δεν εξελιχθεί σε επανάσταση με ηγεμονία του συνειδητού, φυλλοροεί αυθόρμητα ή πττάται απ' το καθεστώς. Αναφέρει εν προκειμένω ο Ζακ Ελλύλ (Jacques Ellul):

«Μια ασαφής εξέγερση κατοικεί στους ανθρώπους, που δεν μπορούν να ξέρουν καθαρά ενάντια σε τι εξηγείρονται, διακηρύσσοντας ένα Όχι που δεν απευθύνεται σε τίποτε, επειδή δεν γνωρίζουν την αλυσίδα τους, η οποία στηρίζεται σ' ένα Ναι, που δεν εκφράζει τίποτα».

(Ελλύλ, 2012:265)

Οι αντιλήψεις της «επανάστασης-μονόπρακτο» που εξαρτάται μόνο από την κομματική πρωτοπορία (φόβος μπλανκισμού) και η καταγγελία αντιλήψεων, «που βλέπουν γραμμικά και σχεδόν

απνευστί την εξέλιξη κάθε αυθόρμητης εξέγερσης σε ανατροπή, σε επαναστατική κατάσταση και σε κατάκτηση εξουσίας», διατυπώνονται από διανοητές και στο χώρο της αντικαπιταλιστικής Αριστεράς. Η ταύτιση της «απνευστί» εξέλιξης μιας εξέγερσης με την κατάκτηση της εξουσίας επαναλαμβάνει ουσιαστικά τη ρεφορμιστική αντίληψη που ταυτίζει την επανάσταση με τη «στιγμιαία» έφοδο. Η αντίληψη αυτή, εκτός απ' τη θεωρητική ανασκευή της, διαψεύδεται και από την ιστορική πραγματικότητα. Το βασικό καθήκον της σοσιαλιστικής επανάστασης, η κατάληψη της εξουσίας δεν πραγματοποιείται ούτε ως «μονόπρακτο» ούτε «απνευστί». Η Οκτωβριανή Επανάσταση «γελιογραφείται», όταν ταυτίζεται με την επίθεση στα Χειμερινά Ανάκτορα. Η εξουσία δεν κατακτήθηκε το 1917, αλλά το 1921, όταν συντρίφτηκαν οι αντεπαναστατικές δυνάμεις (Κολτσάκ [Kolchak] – Ντενίκιν [Denikin]) και οι ιμπεριαλιστικοί επεμβατικοί στρατοί. Το ίδιο συνέβη και με την επανάσταση στη Γερμανία, όπου η επανάσταση εκτυλίχθηκε με σειρά επαναστατικών εξεγέρσεων, που δεν μπόρεσαν να συντονιστούν σε ενιαίο τόπο και χρόνο (Harman, 2008: 484-492). Εξάλλου, συχνά η επανάσταση λαμβάνει τη μορφή εμφυλίου πολέμου που διαρκεί λιγότερα ή περισσότερα χρόνια, όπως συνέβη με την Οκτωβριανή Επανάσταση, την Ελληνική Σοσιαλιστική Επανάσταση (1946-49), το Βιετνάμ κ.ά. Στο ζήτημα της εξουσίας υπάρχουν, βέβαια, σχεταριστικές και βολонταριστικές τάσεις (όπως στη Γερμανία, το 1919-1921), αλλά πρέπει να προσδιορίζονται συγκεκριμένα και όχι γενικευμένα και να στρεβλώνεται υπόρρητα η έννοια της επανάστασης, ώστε να δικαιώνεται ο ρεφορμιστικός δρόμος.

Διαρκής επανάσταση ή διαρκής μεταρρύθμιση;

Στην πραγματικότητα, η σοσιαλιστική-κομμουνιστική επανάσταση, ούτε «μονόπρακτο» είναι ούτε πραγματοποιείται «απνευστί». Έχει χρονική διάρκεια μι-

κρότερη ή μεγαλύτερη, αναλόγως των αντικειμενικών και υποκειμενικών όρων της, και στα δυο βασικά καθήκοντά της. Πρώτο, στην κατάκτηση της πολιτικής εξουσίας, διαδικασία που αποτελεί ποιητική και όχι ποσοτική, βαθμιαία, μεταρρυθμιστική μεταβολή. Ο καθοριστικός ρόλος της φάσης πύκνωσης της πάλης, η αποφασιστική αναμέτρηση για την εξουσία είναι καθοριστική, αλλά δεν λύνει ολοκληρωτικά το ζήτημα της εξουσίας. Διέρχεται από άνισες, μείζονες και ήσσονες φάσεις, μέχρι την ολική κατάκτηση της πολιτικής εξουσίας. Δεύτερο, η κατάκτηση της πολιτικής εξουσίας δεν είναι το τέλος, αλλά η αρχή της επανάστασης. Στη διάρκεια της πάλης για την εξουσία, αλλά κυρίως μετά την κατάκτησή της, η εξουσία αποτελεί το μοχλό για την εγκαθίδρυση των νέων μη εκμεταλλευτικών σχέσεων παραγωγής στη μετάβαση προς την κομμουνιστική κοινωνία. Η έννοια της διαρκούς επανάστασης συσχετίζεται στον σύγχρονο καπιταλισμό και με την οργανική διαλεκτική σύνδεση της αντικαπιταλιστικής τακτικής πρότασης με την επανάσταση, χωρίς απώλεια της διακρίτοτητας της τακτικής απ' τη στρατηγική. Οι αντιδραστικές τομές του ολοκληρωτικού καπιταλισμού για να διατηρήσει την κυριαρχία του σε μια κοινωνία, που αυθόρμητα απαιτεί την αποεμπορευματοποίηση της παραγωγής, αντικειμενικά οδηγεί στη συγκρότηση μιας τακτικής πρότασης επίλυσης τέτοιων προβλημάτων. Η αντικαπιταλιστική τακτική δεν θα κατακτήσει φυσικά την ολότητα αυτών των στόχων, αλλά ορισμένων, λιγότερων ή περισσότερων, με ορίζοντα ολοκλήρωσής τους στην επανάσταση. Η τακτική έχει αυτό το περιεχόμενο, γιατί επιχειρεί να ανατρέψει την καπιταλιστική στρατηγική των αναδιρθρώσεων: είναι επαναστατική λόγω της κοινότητας, σε μεγάλο βαθμό, στόχων με την επανάσταση. Έχει επαναστατικό χαρακτήρα, είναι διακριτή όμως απ' την επανάσταση, δεν ανάγεται ούτε συγχωνεύεται μ' αυτήν ούτε οδηγεί σε βεβιασμένη εκδήλωση της επανάστασης. Παρά τη σχετική κοινότητα στόχων, που ολοκληρώνει η επανάσταση, η τα-

κτική δεν στερείται τον αποφασιστικό ρόλο της στην υλοποίηση της στρατηγικής, όπως φοβούνται ορισμένοι. Απεναντίας, δημιουργώντας σοβαρά ρήγματα στον ολοκληρωτικό καπιταλισμό, συμβάλλει αποφασιστικότερα στην προετοιμασία και ευόδωση της επανάστασης. Παράλληλα, οι προωθημένοι στόχοι της αντικαπιταλιστικής τακτικής, που ανταποκρίνονται στη σύγχρονη καπιταλιστική στρατηγική ανυψώνουν την πολιτική πείρα της εργατικής τάξης σε επίπεδο επαναστατικής συνείδησης. Για τον Λένιν αναγκαίος όρος ήταν:

«Για να φτάσουν οι πλατιές μάζες των εργαζομένων και καταπιεζομένων απ' το κεφάλαιο στο σημείο να πάρουν μια τέτοια θέση [υποστήριξη της επαναστατικής πρωτοπορίας, Δ.Γ.], δεν αρκεί μόνο η προπαγάνδα, η ζύμωση. Για να γίνει αυτό, χρειάζεται η πολιτική πείρα των ίδιων των μαζών».

(Λένιν, 1980α: 78)

Βέβαια, και απ' τις μικρές διεκδικήσεις η εργατική τάξη αποκτά ταξική εμπειρία. Αυτές όμως οι διεκδικήσεις δεν συγκροτούν αντίστοιχη απάντηση στην αναδιρθρωτική νεοφιλελεύθερη πολιτική και δυσκολότερα συμβάλλουν στην ανάταση της χειραφετητικής συνείδησης. Αριστερές δυνάμεις με αναφορά στο σοσιαλισμό, όταν θέτουν ως τακτικό στόχο απλώς την αντιμνημονιακή πάλη ή ένα πρόγραμμα ικανοποίησης αποκλειστικά άμεσων αναγκών, δεν συμβάλλουν στην ταξική συνειδητοποίηση των μαζών που κινδυνεύουν να διαμορφώσουν μια συνείδηση ολιγάρκειας («καλύτερο το λίγο απ' το τίποτα»), εφόσον μάλιστα η άρχουσα τάξη με κάποιες μικροπαραχωρήσεις, ακόμη και στις αντίξοες συνθήκες της λιτότητας, παραπλανά σε κάποια έκταση τις μάζες.

Μεταβατικοί στόχοι και επανάσταση

Οι προωθημένοι μεταβατικοί τακτικοί στόχοι, όταν ανταποκρίνονται, βέβαια,

στην αντικειμενική πραγματικότητα, δεν λύνουν απλώς κάποια άμεσα προβλήματα. Βασικός στόχος τους να κατανοήσει ευρύ τμήμα της εργατικής τάξης και των λαϊκών στρωμάτων, μέσω της πάλης για αντικαπιταλιστικούς στόχους, την αναγκαιότητα της αντικαπιταλιστικής επανάστασης και της μετάβασης στην ανώτερη μορφή κοινωνικοοικονομικής οργάνωσης, την κομμουνιστική κοινωνία.

Το σημαντικό για τους επαναστάτες, έγραφε ο Λένιν, είναι: «Η εξεύρεση της μορφής για το πέρασμα ή για το πλήσιασμα στην προλεταριακή επανάσταση» (Λένιν, 1980α: 77). Ο Λένιν, συγκεκριμενοποιώντας αυτό το «πέρασμα», δηλαδή την τακτική πρόταση για τη μετάβαση στην επανάσταση στις συγκεκριμένες συνθήκες της και στο δεδομένο επίπεδο συνείδησης των μαζών προτείνει τον Σεπτέμβρη του 1917, ένα μήνα πριν την επανάσταση, στο γνωστό έργο του *Η καταστροφή που μας απειλεί και πώς πρέπει να την καταπολεμήσουμε* (Λένιν, 1980β: 155-199) προωθημένους μεταβατικούς στόχους, οργανικά (θεματολογικά) και άμεσα συνδεδεμένους με την επανάσταση. Οι στόχοι αυτοί δεν ήταν προϊόν βολонταρισμού, επαναστατικής βιασύνης ούτε υποκαθιστούσαν την τακτική με τη στρατηγική, παρά τη στενή διαλεκτική σχέση τους. *Διαλεκτική* με την έννοια ότι η επανάσταση που ωρίμαζε απαιτούσε προωθημένους τακτικούς στόχους, ώστε να ανυψωθεί στην επαναστατική βαθμίδα η προλεταριακή συνείδηση και, απ' τη μεριά τους, αυτοί οι τακτικοί στόχοι αποτελούσαν «τη μορφή για το πέρασμα ή για το πλήσιασμα στην προλεταριακή επανάσταση», σύμφωνα με τον ορισμό του Λένιν. Αυτοί οι τακτικοί στόχοι, το «πέρασμα», δεν είχαν σχέση με το «μίνιμουμ» πρόγραμμα, που αποτελεί δήθεν «ρεαλιστική» πρόταση, ενώ στην πραγματικότητα αποτελεί ένα πρόγραμμα συμβιβασμού, στο οποίο οι ρεφορμιστές υποθέτουν ότι λόγω της ακινδυνότητάς του θα συγκατανεύσει η άρχουσα τάξη. Απεναντίας, το μεταβατικό αντικαπιταλιστικό πρόγραμμα είναι πρόγραμμα μαχόμενο και απειλητικό για την άρχουσα τάξη. Οι



όποιοι στόχοι επιτευχθούν, θα επιτευχθούν με τη δύναμη και τον εκβιασμό του κινήματος. Η αστική τάξη δεν συναινεί σε τέτοιους στόχους, παραχωρεί εξ ανάγκης το «έλασσον», για να περισώσει το μείζον.

Η αφετηρία για τα προωθημένα μεταβατικά μέτρα μπορεί να είναι ένα στοιχιάδες πρόβλημα: το πρόβλημα της επιβίωσης, η πείνα και η μαζική ανεργία, η καταστροφή που απειλούσε τον ρωσικό λαό. Στη βάση όμως αυτών των προβλημάτων ο Λένιν δεν προτείνει απλώς κάποια αμυντικά μέτρα επιβίωσης των εξαθλιωμένων μαζών, όπως πράττει ο ρεφορμισμός σήμερα στη χειμαζόμενη ελληνική κοινωνία. Απεναντίας, χρησιμοποιεί την επαπειλούμενη καταστροφή ως απόδειξη της ανικανότητας του καπιταλισμού και της ηγετικής τάξης του και προτείνει ριζοσπαστικά μέτρα για τον περιορισμό της εξουσίας του κεφαλαίου. Ακόμα, αξιοποιεί το γεγονός ότι από πλήθος δημόσιων φορέων προβαλλόταν το αίτημα του οικονομικού ελέγχου, της επίβλεψης και της καταγραφής, χωρίς βέβαια οι περισσότεροι προτείνοντες να συνδέουν τον κρατικό έλεγχο με το σοσιαλισμό. Στη βάση αυτής της κοινής συνείδησης προτείνει μια δέσμη ριζοσπαστικών αντικαπιταλιστικών μέτρων, καλώντας την εργατική τάξη να αναλάβει αυτόν τον έλεγχο,

αντί της επαναστατικής-δημοκρατικής κυβέρνησης του Φλεβάρη (ειρωνικά χρησιμοποιούσε ο Λένιν τον όρο *επαναστατική-δημοκρατική*), που αρνούταν να ασκήσει ριζικό έλεγχο, φοβούμενη μήπως υποσκάψει τα θεμέλια του καπιταλισμού. Ο έλεγχος που πρότειναν οι μπολσεβίκοι περιλάμβανε: εργατικό έλεγχο των επιχειρήσεων, που στη σύλληψη του Λένιν αποτελούσε τον βασικό μοχλό για την παρέμβαση της εργατικής τάξης στην οικονομία, εθνικοποίηση των τραπεζών και των πολύ μεγάλων επιχειρήσεων, δήμευση των κερδών των καπιταλιστών απ' τον πόλεμο, προοδευτική φορολόγηση του κεφαλαίου, κατάργηση του εμπορικού απορρήτου και έλεγχο των λογιστικών βιβλίων και των αποθηκών των επιχειρήσεων, οργάνωση του πληθυσμού σε καταναλωτικούς συνεταιρισμούς, που θα ασκούσαν ολοκληρωτικό έλεγχο στα παραγόμενα καταναλωτικά προϊόντα.

Με τα μέτρα αυτά υπό την ηγεμονία της εργατικής τάξης και την αντιμετώπιση της κρίσης με τα δικά της δημοκρατικά όργανα, η εργατική τάξη εκπαιδεύεται στην ανάγκη και τη δυνατότητα να αναλάβει η ίδια τη διαχείριση και την ιδιοκτησία των μέσων παραγωγής. Οι εσέροι και οι μενσεβίκοι ισχυρίζονταν ότι η πρόταση των ριζοσπαστικών αλλαγών απ' τον Λένιν ήταν βολονταριστική εισαγωγή του σοσιαλισμού σε ανώριμες συνθήκες και ότι οι βελτιωτικές αλλαγές πρέπει να είναι δημοκρατικές και πραγματοποιήσιμες στο σύστημα. Είναι η συνθησιμένη αντίρρηση που πρόβαλλαν και προβάλλουν κι σήμερα οι ρεφορμιστές, επειδή θεωρούν δυνατές μόνο τις αλλαγές εκείνες στις οποίες μπορούν να συναινέσουν οι καπιταλιστές. Ο Λένιν επέμενε ότι η τακτική δεν ταυτίζεται με τη στρατηγική, ότι τα μέτρα δεν είναι στην ουσία σοσιαλιστικά (η ιστορία επαναλαμβάνεται και σήμερα), αλλά δημοκρατικά, που προκαλούν όμως ριζικές αλλαγές στον καπιταλισμό και αποτελούν βήμα προς το σοσιαλισμό:

ταί από τα Σοβιέτ των Εργατών, Στρατιωτών και Αγροτών Βουλευτών, δεν είναι ακόμη σοσιαλισμός, όμως δεν είναι πια και καπιταλισμός [εννοεί ότι επιφέρει σ' αυτόν ριζικές αλλαγές, Δ.Γ.]. Είναι ένα τεράστιο βήμα προς το σοσιαλισμό».

(Λένιν, 1980β: 194)

Για τη θεωρία των σταδίων

Η μαρξιστική θεωρία της διαρκούς επανάστασης δεν έχει σχέση με το μεταρρυθμιστικό και τη θεωρία των σταδίων. Υπάρχει ένα κοινό στοιχείο: η ύπαρξη φάσεων-σταδίων όχι μόνο στην αστική και μικροαστική θεωρία και στην προλεταριακή θεωρία. Όπως εύστοχα παρατηρεί ο Κώστας Μπατίκας:

«Το αντιμαρξιστικό στη θεωρία των σταδίων δεν βρίσκεται στο ότι παραδέχεται την ύπαρξη σταδίων, φάσεων, σταθμών κ.λπ. στην επαναστατική διαδικασία. Την ύπαρξη σταδίων, φάσεων κ.λπ. δεν την αγνοεί και δεν την αρνείται ο μαρξισμός».

(Μπατίκας, 2012: 345)

Η ειδοποιός όμως διαφορά είναι προφανής. Ο μαρξισμός δέχεται τα στάδια και τις φάσεις ως στιγμές της επαναστατικής διαδικασίας, στενά συνδεδεμένα που οδηγούν στην πλήρη νίκη της επανάστασης. Απεναντίας, ο μεταρρυθμισμός δέχεται μια ακολουθία μεταρρυθμίσεων, θετικών και αρνητικών, που χωρίς σχέδιο στρατηγικό, μ' έναν ανορθολογικό αυτοματισμό οδηγούν στο «σοσιαλισμό». Στον ολοκληρωτικό καπιταλισμό μάλιστα, η παλιά και νέα σοσιαλδημοκρατία, στο βαθμό που εξακολουθεί να έχει λεκτική αναφορά στο σοσιαλισμό, ισχυρίζεται ότι ακόμη και με τη νεοφιλελεύθερη πολιτική που εφαρμόζει οικοδομεί το σοσιαλισμό του 21ου αιώνα. Η θεωρία των σταδίων προβλέπει στις διάφορες διατυπώσεις της δυο στάδια αυτόνομα και αντικειμενικά, αντίθετα μεταξύ τους: ένα δημοκρατικό, αντιφασιστικό, αντιμονοπωλιακό (ανάλογα με την εκδοχή της θεωρίας)

και ένα σοσιαλιστικό. Στο πρώτο στάδιο την εξουσία μοιραζόταν η συμμαχία της αστικής τάξης, των μικροαστών και των εργατών, υπό την κυριαρχία και ηγεμονία της αστικής τάξης. Προβλεπόταν μακρά χρονική διάρκεια του προς επίλυση όλων των προβλημάτων αυτού του σταδίου. Όπου υπήρξαν τέτοια πειράματα οδήγησαν το κίνημα στην ήττα. Η επανάσταση παραπεμπόταν στις καλένδες, το κίνημα που βρισκόταν σε έξαρση στην αρχή της επανάστασης ατονούσε, ενώ η αποδοχή της ηγεμονίας-κυριαρχίας της αστικής τάξης, μετά από κάποιες παραχωρήσεις για να αμβλυνθούν οι ταξικές αντιθέσεις, οδηγούσε στην υπονόμηση και ήττα των επαναστατικών δυνάμεων ακόμη και με την παλινδρόμηση σε αυταρχικό καθεστώς. Ακόμη, και σε ιστορικές συνθήκες που η μαρξιστική ανάλυση προσδιόριζε δύο επαναστατικά στάδια, όπως τη λαοκρατική δημοκρατία και τη δικτατορία του προλεταριάτου και της αγροτιάς, θεωρούσε ότι σ' αυτές τις επαναστάσεις η εργατική τάξη πρέπει να τεθεί επικεφαλής της λαοκρατικής δημοκρατίας, ώστε να την οδηγήσει το ταχύτερο δυνατό, ανάλογα και με τους συσχετισμούς στη δικτατορία του προλεταριάτου. Διαφορετικά, τα ενδιάμεσα αυτά καθεστώτα, λόγω των αντιθέσεων που εμπεριείχαν, θα παλινδρομούσαν στην αστική κυριαρχία.

Σαφής είναι εν προκειμένω η εκτίμηση του Κ. Μαρξ, όπως τη σχολιάζει ο Κ. Μπατίκας:

«Η εξουσία αυτή [λαοκρατική δημοκρατία Δ.Γ.] δεν είναι πλέον η εξουσία της αστικής τάξης ούτε ακόμα η μόνιμη εξουσία της εργατικής τάξης, είναι μια ενδιάμεση επαναστατική εξουσία, που δεν μπορεί να μονιμοποιηθεί, που θα παραχωρήσει τη θέση της είτε στην εργατική εξουσία μετατρέπόμενη σε διαρκή δικτατορία του προλεταριάτου είτε στην αστική εξουσία, πισωγυρίζοντας σε μια αντιδραστικότερη όμως μορφή».

(Μπατίκας, 2012: 270)

Στον ολοκληρωτικό καπιταλισμό η θεωρία των σταδίων δεν έχει ιδιαίτερη απή-

χηση, γενικά, λόγω της υποβάθμισης της προβληματικής για την επανάσταση' αλλά και επειδή στον ολοκληρωτικό καπιταλισμό δεν υπάρχουν προβλήματα-κατάλοιπα προγενέστερων σχηματισμών ούτε προβλήματα εκσυγχρονισμού της παραγωγής και των θεσμών ή προβλήματα εθνικά και δημοκρατικά, τα οποία ευνοούν μια «υπερταξική» συμμαχία αστικών, μικροαστικών, εργατικών κοινωνικών και πολιτικών δυνάμεων. Στη σύγχρονη εποχή είναι εμφανές ότι τα προβλήματα οικονομικά, πολιτικά, εθνικά και κοινωνικά δημιουργούνται και οξύνονται απ' τον καπιταλισμό. Γι' αυτό, είναι προφανέστερη η διχοτόμηση της πολιτικής, σε φιλοκαπιταλιστική και αντικαπιταλιστική. Οι εξαιρέσεις είναι σποραδικές. Όπως η αναχρονιστική επίκληση του αναχρονιστικού οχήματος κυρίαρχης-βασικής αντίθεσης: «Η δυνατότητα ευρύτερης συμπάρταξης αντιμνημονιακών δυνάμεων φέρνει στο προσκήνιο την αντίθεση μεταξύ “βασικής” και “κυρίαρχης” αντίθεσης» (Τόλιος, 2016). Παρεμφερή λογική έχει η θεωρία της «αριστερής κυβέρνησης», η οποία σε συνθήκες συνέχειας του καπιταλισμού, του αστικού κράτους, των ιμπεριαλιστικών μηχανισμών, υποτίθεται ότι ανοίγει τη σοσιαλιστική προοπτική.

Ξανά για το ερώτημα «μεταρρύθμιση ή επανάσταση;»

Οι σειρήνες του αστισμού παραπλανούν τον ταλανισμένο λαό ότι δεν υπάρχει εναλλακτική του καπιταλισμού («ΤΙΝΑ»). Τα ποικίλα ρεύματα του ρεφορμισμού διεκδικούν την εναλλαγή στη διακυβέρνηση ή τη συστημική αντιπολίτευση, ενώ αμφότεροι θεωρούν την επανάσταση, τη δικτατορία του προλεταριάτου, τον κομμουνισμό και την προβολή τους στον 21ο αιώνα αναχρονιστική ιδεολογία κάποιων «σεχτών και αιρέσεων», τον Κ. Μαρξ ως ταλαντούχο ακαδημαϊκό του 19ου αιώνα, τον Λένιν ως εξημμένο τακτικιστή του 20ού και τις επαναστάσεις που πραγματοποιήθηκαν στο όνομά τους προσιδιάζουσες σε παρωχη-

μένες ιστορικές συνθήκες και σε καθυστερημένες κοινωνίες, που οδηγήθηκαν σε οικτρή αποτυχία και κατάρρευση, αποδεικνύοντας τον δυστοπικό και ουτοπικό χαρακτήρα τους. Ειδικότερα, ο ρεφορμισμός έχει διακλαδιστεί σε δυο βασικά ρεύματα, το σοσιαλφιλελευθερισμό, που έχει υιοθετήσει τη νεοφιλελεύθερη διαχείριση του καπιταλισμού με σπανίζουσα ρητορική επίκληση του σοσιαλισμού και το σοσιαλρεφορμισμό, που στις διάφορες εκδοχές του θεωρεί ότι με τη μεταρρύθμιση είναι δυνατή η επίτευξη του σοσιαλιστικού μετασχηματισμού, χωρίς επαναστατική κατάκτηση της εξουσίας και τη συντριβή του αστικού κράτους. Στον 20ό αιώνα, στα μέσα και τα τέλη του, χαρακτηριστική έκφραση του σοσιαλρεφορμισμού υπήρξε ο ευρωκομμουνισμός, που με τις αποτυχημένες κυβερνητικές απόπειρες κατέληξε στην αυτοδιάλυση. Διάδοχός του στον 21ο αιώνα είναι το ρεύμα σοσιαλρεφορμισμού με συνισταμένη την αριστερή κυβέρνηση, που προσπαθεί να διαφοροποιηθεί, τουλάχιστον τα πιο ριζοσπαστικά τμήματά του, απ' τη σοσιαλδημοκρατία, ενώ αντιμετωπίζει ανταγωνιστικά και απαξιωτικά τον επαναστατικό μαρξισμό και τις πολιτικές εκφράσεις του. Κινείται στο έδαφος του μαρξισμού, ιδιοποιείται βασικές έννοιές του, προσδίδοντας όμως σ' αυτές αστικό περιεχόμενο ή μικροαστικό-αντιφατικό. Επί παραδείγματι, αναφέρεται επίσης στην κατάκτηση της εξουσίας, απολυτοποιώντας τον αστικό κοινοβουλευτικό δρόμο, την «ολοκλήρωση» της δημοκρατίας και τον «ριζικό μετασχηματισμό», όχι όμως και τη συντριβή του κράτους· αναφέρεται με έμφαση στην αναγκαιότητα της κομμουνιστικής κοινωνίας, με μια τραγελαφική όμως υπέρβαση του καπιταλισμού μέσω μιας μεταρρυθμιστικής διαδικασίας, με «ρήξεις και ανατροπές» βέβαια, αλλά χωρίς επαναστατική ανατροπή και συντριβή του αστικού κράτους. Αναφέρεται και στη λενινιστική έννοια της δυαδικής εξουσίας, αναιρώντας τον επαναστατικό κομβικό χαρακτήρα της, βραχύχρονο (εκτός του εμφυλίου πολέμου) και αυ-

θαίρετα αντικαθιστώντας την με έναν μακρόχρονο μεταρρυθμιστικό «πόλεμο θέσεων» ή «φθοράς».

Η μαρξοφανής ρεφορμιστική πρόταση ασκεί, λόγω του ρεαλισμού και της βασιλικής οδού που επαγγέλλεται, την πιο ισχυρή επίδραση σε υπαρκτές ή και ταλαντευόμενες ριζοσπαστικές δυνάμεις εντάσσοντάς τες αντικειμενικά στην αστική πολιτική. Το παράδειγμα του ριζοσπαστικοφανούς προκυβερνητικού ΣΥΡΙΖΑ είναι εύγλωττο. Εξάλλου, μεταξύ αστικής και ρεφορμιστικής ιδεολογίας υπάρχει μια επαναλαμβανόμενη ιδεολογική ώσμωση και ανταλλαγή επιχειρημάτων στην αντιμετώπιση της επαναστατικής Αριστεράς, όπως συμβαίνει με τη στάση τους απέναντι στο σύγχρονο επαναστατικό πρόταγμα. Βέβαια, οι ιθύνοντες του σοσιαλρεφορμισμού επικαλούμενοι το μαρξισμό, για να ενσωματώνουν προοδευτικές ή και αντισυστημικά προσανατολισμένες μάζες, εγκλείουν στη θεωρία και την πολιτική τους μια δομική αντίφαση. Ιδίως, όταν αναλαμβάνουν ή συμμετέχουν στη διακυβέρνηση, αναπόφευκτα παραβιάζουν τις μαρξίζουσες αντιλήψεις τους, αφού αναπόφευκτα ασκούν μίαν εκδοχή αστικής πολιτικής. Αυτή η παλινωδία έχει ως επακόλουθο την παλινωδία των αριστερόστροφων τάσεων. Η επαναστατική Αριστερά με την ιδεολογική διαπάλη οξύνει τις αντιθέσεις στο εσωτερικό του σοσιαλρεφορμισμού, πρέπει όμως να διακρίνει τις εσωτερικές αντιθέσεις του και να προσεγγίζει τις ριζοσπαστικές τάσεις, που διαφοροποιούνται απ' τις φιλοσυστημικές και τείνουν να αποστασιοποιηθούν απ' αυτές. Η κατάρρευση του ΠΑΣΟΚ, αλλά και η κρίση ηγεμονίας του ΣΥΡΙΖΑ στο χώρο επιρροής του, επιβεβαιώνουν την ανάγκη και την αποτελεσματικότητα του διαχωρισμού των δεξιών και αριστερών ρεφορμισμών. Ο ρεφορμισμός στη μακρόχρονη πορεία έχει ορισμένους τόπους, ιδεολογικούς και πολιτικούς, που διαφοροποιούνται βέβαια, ανάλογα με τις ιστορικές συνθήκες και με το χαρακτήρα των ρεφορμιστικών ρευμάτων. Πρώτο, απ' τον πατριάρχη του μεταρρυθμισμού Ε.

Μπερνστάιν, που αντικατέστησε την επανάσταση με τον αέναο μεταρρυθμισμό («η κίνηση είναι το παν, ο σκοπός δεν είναι τίποτε») ως την εποχή μας, κυριαρχεί η αντίληψη ότι ο καπιταλισμός αυθόρμητα, για τις δικές του ανάγκες, προωθεί ή ανέχεται οικονομικές και πολιτικές μεταρρυθμίσεις (συνδικαλισμός, εθνικοποιήσεις, κράτος πρόνοιας κ.ά.). Αυτές οι μεταρρυθμίσεις, αυξανόμενες και αξιοποιούμενες και απ' την πάλη του κινήματος, συσσωρευμένες κάποια στιγμή θα μετατρέψουν την καπιταλιστική ποσότητα σε σοσιαλιστική ποιότητα... Η διαδικασία αυτή κορυφώθηκε στη «χρυσή» περίοδο του 1945-75. Πολιτικά εκφράστηκε απ' τη σοσιαλδημοκρατία, που όμως το 1959, στο συνέδριο της Γκότεμπεργκ, απεμπόλησε και τη λεκτική αναφορά στο σοσιαλισμό και απ' τον μαρξίζοντα ευρωκομμουνισμό, που την αντικατέστησε και αποτέλεσε το κυρίαρχο ρεύμα του σοσιαλρεφορμισμού-αναθεωρητισμού. Η μεταρρυθμιστική όμως ακολουθία δεν κατέληξε στο σοσιαλισμό, αλλά παλινδρόμησε στην άκρα ελευθερία των αγορών, στην εμπορευματοποίηση-ιδιωτικοποίηση των πάντων, στην εξαθλίωση της εργατικής τάξης και των λαϊκών στρωμάτων, στη μαζική ανεργία και ελαστικοποίηση της εργασίας, στο κράτος έκτακτης ανάγκης, στην απειλή του πυρηνικού και περιβαλλοντικού ολέθρου' στον σύγχρονο δηλαδή ολοκληρωτικό καπιταλισμό' στην οξύτατη κρίση του 2008, στα κινήματα των αγανακτισμένων που ηγεμόνευσαν με τον αριστερό λαϊκισμό τους, στις σοσιαλρεφορμιστικές πολιτικές δυνάμεις (ΣΥΡΙΖΑ, Ποδέμος, Μπλόκο, κ.ά.) που αναλαμβάνοντας ή συμμετέχοντας στη διακυβέρνηση ή ενόψει της ικνηλατούν τη διαδρομή της παλιάς σοσιαλδημοκρατίας, υιοθετώντας μείγματα σοσιαλφιλελεύθερης διαχείρισης. Αυτός ο καπιταλισμός κατέφερε θανάσιμο πλήγμα στις ταυτάτες του σοσιαλιστικού μετασχηματισμού διά της μακρόχρονης συσσώρευσης μεταρρυθμίσεων. Οι μόνες μεταρρυθμίσεις που ανέχεται ο νεοφιλελεύθερος καπιταλισμός είναι οι αντιμεταρρυθμίσεις. Η συσσώρευση

πλούτου και κρατικής δύναμης του μεγάλου κεφαλαίου διαρκώς εντείνεται. Δεν προβλέπεται ανάκτηση του μεταρρυθμισμού, αφού η αύξηση της οργανικής σύνθεσης του κεφαλαίου απαιτεί διάρκεια ή και ένταση της εκμετάλλευσης, ώστε να εξασφαλίζεται ικανοποιητική κερδοφορία. Η αυθόρμητη δυνατότητα στον σύγχρονο καπιταλισμό παραγωγής δωρεάν άφθονων προϊόντων (Mason, 2016: 253) και υπηρεσιών δεν οδηγεί με μεταρρυθμίσεις σ' ένα μη καπιταλιστικό σύστημα. Απεναντίας, ο σύγχρονος καπιταλισμός αντιδρά λυσσαλέα σ' αυτή την τάση. Πασχίζει με μεγαλύτερη αντιδραστικότητα να διατηρήσει τα πράγματα ιδιωτικοποιημένα, εμπορεύσιμα και σε ανεπάρκεια για να περιφρουρήσει την εξουσία και τα προνόμιά του. Η εμμονή στη δυνατότητα μακρόχρονης συσσώρευσης μεταρρυθμίσεων ως τη μετουσίωσή τους σε σοσιαλισμό στις συνθήκες του σύγχρονου καπιταλισμού είναι κραυγαλέα αναντίστοιχη με την πραγματικότητα.

Δεύτερο μια ορθολογική και μαρξίζουσα εκδοχή του μεταρρυθμισμού έχει δώσει ο Καρλ Κάουτσκι (Karl Kautsky), που διαπερνά το αριστερό κίνημα και προβάλλεται και σήμερα απ' τον αριστερό ρεφορμισμό. Ο Κάουτσκι διέκρινε απ' το 1910 δύο στρατηγικές πάλης για την εξουσία: τη λενινιστική στρατηγική της «επίθεσης» και τη λεγόμενη στρατηγική της «εξασθένισης ή φθοράς». Τάχθηκε αποφασιστικά υπέρ της δεύτερης, όπως και η πλειοψηφία της Β' Διεθνούς. Αντί το κίνημα να επιχειρήσει με γενική επίθεση να καταλάβει το «καπιταλιστικό οχυρό», ήταν προτιμότερο, σύμφωνα με τον Κάουτσκι, με αλληπάλληλες κατακτήσεις να περικυκλώσει και να απομονώσει απ' την κοινωνία το οχυρό, ώστε να πέσει χωρίς μάχη, αν οι πολιορκημένοι λόγω συσχετισμού τη θεωρήσουν ματαιοπονία. Μπορεί να υπάρξει και μια τελική μάχη, την οποία λόγω συσχετισμού θα κατακτήσει εύκολα και χωρίς μεγάλες απώλειες η εργατική τάξη. Η εκδοχή μιας τελικής μάχης δημιουργεί την εντύπωση επαναστατικής λύσης του ζητήματος της εξουσίας,

που έκτοτε επαναλαμβάνεται από σοσιαλρεφορμιστικές δυνάμεις. Αυτή όμως η αντίληψη είναι απατηλή. Στη θεωρία αυτή η τελική μάχη είναι επουσιώδης, το ζήτημα της εξουσίας έχει ήδη κριθεί με τις αλληπάλληλες νίκες του κινήματος. Στην επαναστατική αντίληψη, απεναντίας, το ζήτημα της εξουσίας λύνεται με την επανάσταση. Δεν έχει λυθεί, ολοκληρωτικά σχεδόν, απ' τις προηγούμενες μεταρρυθμίσεις, όπως στο σχήμα του Κάουτσκι.

Η επαναστατική θεωρία δεν απορρίπτει αντιδιαλεκτικά τις μεταρρυθμίσεις. Τις αξιοποιεί ως τακτικό στόχο, ώστε στους αγώνες για την κατάκτησή τους να συγκεντρώνονται οι απαιτούμενες κοινωνικοπολιτικές δυνάμεις για να υπερτερήσει η εργατική τάξη της αστικής στην αναμέτρηση για την εξουσία. Αυτή η στρατηγική (πρώτη αποφασιστική πάλη για την δημοκρατία, έπειτα δευτερεύουσα πάλη για το σοσιαλισμό) αποτέλεσε μήτρα της θεωρίας των σταδίων, του πολέμου θέσεων (στη ρεφορμιστική εκδοχή του) και όπου εφαρμόστηκε οδήγησε σε παταγώδη αποτυχία. Στη Γερμανία το 1918-1923, στη Γαλλία, Ιταλία, Ελλάδα το 1944, στη Χιλή το 1970, στην Πορτογαλία το 1974-75, αλλά και στις σύγχρονες αριστερές κυβερνήσεις, με αποθέωση του ανορθολογισμού: πρώτα νεοφιλελεύθερη διαχείριση και μετά σοσιαλισμός! Η χονδροειδής μεταφορά του «φρουρίου» σχηματοποιεί και στρεβλώνει την πραγματικότητα: θεωρεί κύριο και αποφασιστικό το πρώτο, το μεταρρυθμιστικό στάδιο, δευτερεύον και παράγωγο το «επαναστατικό». Υποθέτει ότι οι καπιταλιστικές σχέσεις παραγωγής και το αστικό κράτος δύνανται τμηματικά να κατακτηθούν απ' την εργατική τάξη, ν' αλλάξουν χαρακτήρα και λειτουργία. Στην πραγματικότητα, μόνο επιμέρους κατακτήσεις είναι δυνατόν. Τέλος, ανιστόρητα θεωρεί ότι οι προοδευτικές κατακτήσεις θα συσσωρεύονται στο διηνεκές. Ιδίως σε περιόδους κρίσης όμως, παρατηρείται εκτεταμένη ανάκληση μεταρρυθμίσεων, όπως συνέβη με την αποδόμηση του

κράτους πρόνοιας στον ολοκληρωτικό καπιταλισμό. Τέλος, η δύναμη του κεφαλαίου δεν φθίρειται βαθμιαία μέχρι εξαέρωσης σχεδόν. Η ταξική πάλη και οι κατακτήσεις ενισχύουν τις αντιθέσεις του καπιταλισμού, ενισχύουν τον υποκειμενικό παράγοντα, αλλά μόνο με τη διακοπή του βαθμιαίου απ' το αλματικό, την επαναστατική κατάσταση και κρίση (προϊόν συνειδητής δράσης και τυχαίων συνδρομών) και τη μετατροπή τους, αν υπάρξει, σε επανάσταση, θα κατακτηθεί η εξουσία και θ' αρχίσει η μετάβαση προς το σοσιαλισμό-κομμουνισμό. Αντιθέτως, είναι βουλησιαρχική επιλογή το προχώρημα σε επανάσταση, χωρίς να έχει εκδηλωθεί επαναστατική κατάσταση αλλά και δυαδική εξουσία, όπως και η ανάληψη της επανάστασης από μία πρωτοπορία απομονωμένη. Η στρατηγική αυτή ονομάστηκε θεωρία της «επαναστατικής επίθεσης» (1919-21). Εκδηλώθηκε κυρίως στη Γερμανία και υποστηρίχτηκε από θεωρητικούς όπως ο Λούκατς (Lukács), ο Φρέλιχ (Frölich), Θαλχάιμερ (Thalheimer) και άλλοι.

Το σχήμα φθοράς-ανατροπής του Κάουτσκι παρουσιάζει ομοιότητες με το σχήμα πόλεμος θέσεων-πόλεμος κινήσεων του Α. Γκράμσι (Α. Gramsci). Αλλά και απ' τους ηγέτες του ευρωκομμουνισμού ο Γκράμσι αναγορευόταν «προφήτης» της ευρωκομμουνιστικής στρατηγικής. Λόγω των συνθηκών φυλάκισης και της αποκοπής του από το κίνημα ο Γκράμσι χαρακτηρίζεται από αμφιλογίες (Μαντέλ, 1980: 183) ή και αντιφατικές θέσεις. Ο εμπριθής μελετητής του Γκράμσι, Π. Άντερσον (P. Anderson), έχει διαπιστώσει ότι στα *Τετράδια της φυλάκισης* έχει διατυπώσει τέσσερις διαφορετικές εκδοχές για την κομβική στο έργο του έννοια της ηγεμονίας (Άντερσον, 1985: 21-39).

Ωστόσο, παρά την έμφαση στο μεταρρυθμιστικό του πολέμου θέσεων, ο Γκράμσι ποτέ δεν απαρνήθηκε την αναγκαιότητα της επαναστατικής ανατροπής του αστικού κράτους:

«Η βίαιη κατάκτηση της εξουσίας απαιτεί τη δημιουργία απ' το κόμμα της εργατικής

τάξης μιας οργάνωσης στρατιωτικού τύπου, που να 'ναι πλατιά εμφυτευμένη σε κάθε τμήμα του αστικού κρατικού μηχανισμού και ικανή να τον πληγώσει και να του καταφέρει σοβαρά πλήγματα σε κάθε στιγμή του αγώνα».

(*Rinascita*, 1964)

Κράτος και επανάσταση

Η σύγχρονη θεώρηση της επανάστασης δεν αρκεί να διατυπώνει τα εννοιολογικά της χαρακτηριστικά ούτε να εμμένει στην περιγραφή και εκτίμηση των προλεταριακών επαναστάσεων του παρελθόντος. Ακόμη και αυτά τα αντικείμενα δεν πρέπει να απολυτοποιούνται, αλλά να υποτάσσονται στον προσδιορισμό του περιεχομένου και της μορφής της επανάστασης στο σύγχρονο στάδιο. Η θεωρία της επανάστασης πρέπει να εμπλουτιστεί και να εκσυγχρονιστεί ως νόμος-τάση, ως δυνατή και αναγκαία κατεύθυνση της εξέλιξης μέσα από ισχυρότατες σύγχρονες αντίρροπες τάσεις. Η αναγκαιότητά της στην εποχή μας ενισχύεται στο έπακρο απ' την όξυνση της βασικής αντίθεσης κοινωνικοποιημένων-διεθνοποιημένων παραγωγικών δυνάμεων και της ιδιωτικής καπιταλιστικής ιδιοποίησής τους. Συνακόλουθα, οξύνεται στο κοινωνικό επίπεδο και η βασική αντίθεση αστικής-εργατικής τάξης. Το κεφάλαιο αντικειμενικά έχει απολέσει τη δυνατότητα κύματος μεταρρυθμίσεων, όπως με τον κείσινανισμό, προς κατευνασμό των αντιθέσεων. Απεναντίας, οξύνει την αντιδραστική στάση του σε όλα τα επίπεδα: στο βαθμό της εκμετάλλευσης, στην εξαθλίωση της εργατικής τάξης, στην πολιτική αντιδραστικοποίηση, στην εξαπόλυση πολέμων, στην επιδρομή κατά του φυσικού περιβάλλοντος. Η αναγκαιότητα της σύγχρονης επανάστασης ενισχύεται απ' την αντίφαση των υπερανπτυγμένων υλικών όρων της, αλλά και απ' την υπεραντιδραστική στάση του σύγχρονου κεφαλαίου. Ενισχύεται και απ' τις δυο πλευρές της αντίφασης. Απ' την ενίσχυση των υλικών όρων και την αφόρητη

αντίθεση του καπιταλισμού και των παραγωγικών δυνάμεων που δημιουργεί, αναφύονται αυθόρμητα στα διάκενα του καπιταλισμού αποεμπορευματοποιημένες σχέσεις και μια εργατική τάξη σαφώς πλειοψηφική και μορφωτικά αναβαθμισμένη, εξελίξεις που διαπιστώνονται και από ρεύματα και διανοούμενους πέραν του μαρξισμού. Αλλά η επαναστατική αναγκαιότητα ενισχύεται επίσης και απ' την υπέρμετρη αντιδραστικοποίηση του καπιταλισμού σε όλα τα επίπεδα, που εξαθλιώνει ευρύτερα εργατολαϊκά στρώματα και απειλεί την παγκόσμια ειρήνη και το περιβάλλον. Λόγω της όξυνσης αυτών των αντιθέσεων (υλικών και πολιτικών) η επανάσταση στην εποχή μας καθίσταται δυσεπίτευκτη, αλλά και επιτακτικότερη και αμεσότερη ως μοναδική κοινωνική εναλλακτική στη βαρβαρότητα του καπιταλισμού.

Εξάλλου, εξαιτίας της όξυνσης αυτών των αντιθέσεων, αλλά και λόγω της ιστορικής εμπειρίας προγενέστερων επαναστάσεων και της πνευματικής ανόδου της εργατικής τάξης, αυξάνεται η δυνατότητα συντόμευσης της μεταβατικής προς τον κομμουνισμό περιόδου, όπως και της αποφυγής στρεβλώσεων και λαθών.

Έντονη είναι όμως η ασυμμετρία των υποκειμενικών όρων της επανάστασης ως προς τους υπερώριμους πλέον αντικειμενικούς όρους της. Αυτή η αναντιστοιχία επιβεβαιώνει το νόμο της σχετικής αυτονομίας του εποικοδομήματος. Η ωρίμανση των υλικών όρων δεν καθορίζει μιαν αντίστοιχη ωρίμανση των υποκειμενικών όρων. Ωστόσο, αυτή η ασυμμετρία αφορά την ανώτερη ταξική συνείδηση. Η υπερόξυνση όμως της βασικής αντίθεσης ανυψώνει την εργατική συνείδηση από ένα κατώτερο επίπεδο αυθόρμητης αντίδρασης και εξέγερσης. Οι αυθόρμητες εξεγέρσεις αυξήθηκαν στα χρόνια της κρίσης του 2008, χωρίς όμως να μετεξελιχθούν σε επανάσταση. Μορφή κατώτερης ταξικής αντίδρασης αποτελεί και η αποστροφή απ' την κυρίαρχη αστική πολιτική και η μαζική αποχή απ' τις διαδικασίες της. Μορφή στρεβλής ή και αντιδραστικής

αποδοκίμασias του συστήματος αποτελεί η στροφή εργατολαϊκών μαζών προς ακροδεξιές δυνάμεις, που εμφανίζονται ως αντισυστημικές. Οι ταξικές πρωτοπορίες οφείλουν να μην περιορίζουν την παρέμβασή τους στους πρωτοπόρους αγωνιστές και στα πεδία δράσης τους. Οφείλουν να περιλαμβάνουν στην εμβέλειά τους και το πλούσιο υπέδαφος της ταξικής αντίδρασης, αυθόρμητης ή και στρεβλής, και να επιχειρούν να την ανυψώνουν σε ανώτερη ταξική συνείδηση και πάλη. Ο Λένιν τόνιζε στον *Αριστερισμό* την ανάγκη αυτή: «Το επαναστατικό προλεταριάτο πρέπει να διαπαιδαγωγήσει τα καθυστερημένα τμήματα της τάξης του» (Λένιν, 1980α: 42).

Οι πρωτοπόροι αγωνιστές οφείλουν να απευθύνονται σε ευρύτερες ταλανιζόμενες απ' την κρίση μάζες μ' ένα τρίπτυχο οργανικά συνδεδεμένων στόχων: την κατανοπή στη συνείδησή τους αντικαπιταλιστική πρόταση πάλης για τη λύση βασικών λαϊκών προβλημάτων την αντικαπιταλιστική επανάσταση, η οποία αφενός θα ολοκληρώνει την επίλυση βασικών προβλημάτων, αφετέρου ως αναγκαία επαναστατική τομή από μιαν εκμεταλλευτική κοινωνία σε μια μη εκμεταλλευτική θα οδηγεί σε μια μεταβατική κοινωνία, την οποία ο Μαρξ παρομοίαζε με «μακρόχρονα κοιλοπονήματα» (Μαρξ, 1979: 14).

Ο παλαιός, αλλά και ο νέος μαρξίζων, σοσιαλρεφορμισμός ιδιοποιείται την έννοια της επανάστασης, ενώ το *credo* του είναι μια μακρόχρονη διαδικασία μεταρρυθμίσεων, που το σωρευτικό της αποτέλεσμα είναι ο σοσιαλισμός. Η αντικειμενική διάκριση της επανάστασης απ' τη μεταμφιεσμένη σε επανάσταση μεταρρύθμιση είναι αναγκαία όχι για τη διεκδίκηση «πνευματικών δικαιωμάτων» και «ιδεολογικής καθαρότητας» ή «αφορισμού των αναθεωρητών». Το επίδοκο είναι η σύγχυση αντίθετων στρατηγικών. Η επαναστατική στρατηγική οδηγεί στην ανατροπή του καπιταλισμού, ενώ η σοσιαλρεφορμιστική στρατηγική στην αναπαραγωγή του καπιταλισμού με προσθήκη ορισμένων μεταρρυθμίσεων. Η προσποίηση ή και η πραγματική

σ' ορισμένες περιπτώσεις προσπάθεια ρευμάτων του σοσιαλρεφορμισμού να διατηρήσουν επαφή με ακρογωνιαίες θέσεις του επαναστατικού μαρξισμού, όπως η επανάσταση και το κράτος, πραγματοποιείται με διάφορους τρόπους, όπως η χρήση ριζοσπαστικών όρων, π.χ. «ρήξεις», «ανατροπές» ως ισοδύναμων της επανάστασης, ενώ μια πιο αληθοφανής παραλλαγή αυτής της διατύπωσης συνδυάζει μια περίοδο μεταρρυθμίσεων με μια περίοδο «αποφασιστικών ρήξεων» σαν καρικατούρα της διαλεκτικής μεταρρύθμισης-επανάστασης, στρατηγικές της φθοράς και του πολέμου θέσεων, αλλά και ενός υποβαθμισμένου πολέμου κινήσεων. Ενώ το ζήτημα εξουσίας λύνεται με τη μεταρρυθμιστική στρατηγική, προβλέπουν οριακά μ' έναν εκλεκτικισμό μια περίπτωση βίαιης σύγκρουσης με το κράτος. Σε άλλες παραλλαγές, ο μεταρρυθμισμός με αξιώσεις ανωτερότητας αυτοορίζεται ως ο αυθεντικός ειρηνικός, δημοκρατικός, μακρόχρονος δρόμος για την επανάσταση και το σοσιαλισμό, σε αντιδιαστολή με την ένοπλη, στιγμιαία «έφοδο» μιας βολονταριστικής μειοψηφίας. Απέναντι στις περίπλοκες και ιδιαίτερα εκλεκτικιστικές διατυπώσεις των σοσιαλρεφορμιστικών ρευμάτων υπάρχει ένα αντικειμενικό κορυφαίο όριο διάκρισης επαναστατισμού και μεταρρυθμισμού: η στάση τους απέναντι στο αστικό κράτος. Οι επαναστατικές δυνάμεις αντιπαράσσονται στο αστικό κράτος ως εξωτερικότητα, χωρίς να αποκλείονται δημοκρατικές μεταρρυθμίσεις. Σε μια πύκνωση της σύγκρουσης και ανάλογα με το συσχετισμό, οι επαναστατικές δυνάμεις επικρατούν των αστικών κρατικών δυνάμεων και κατακτούν την εξουσία με τη βία, όχι υποχρεωτικά ένοπλα (αυτό εξαρτάται απ' την αστική τάξη), αλλά χωρίς τη συναίνεση της αστικής τάξης και σύμφωνα με τη νομιμότητα και θεσμικότητά της. Το ζήτημα της εξουσίας δεν λύνεται οριστικά σ' αυτήν την αναμέτρηση. Ακολουθεί η διαδικασία συντριβής του αστικού κράτους, ενδεχόμενα εμφύλιος πόλεμος, επέμβαση πιθανότατα εξωτε-

ρικών δυνάμεων, κατάλυση της αστικής κυριαρχίας σε θεσμούς, όπως η παιδεία, τα ΜΜΕ, η θεσμική συγκρότηση της διοίκησης κ.ά. Όπως παρατηρούσε ο Μαρξ, οι προγενέστερες επαναστάσεις τελειοποιούσαν την κρατική μηχανή λόγω του εκμεταλλευτικού χαρακτήρα παλαιών και νέων κατόχων της κρατικής εξουσίας. Η προλεταριακή όμως επανάσταση είναι υποχρεωμένη να συντρίψει το αστικό κράτος:

«Όλες οι ανατροπές τελειοποιούσαν αυτή τη μηχανή αντί να την τσακίζουν. Τα κόμματα που αγωνίζονταν διαδοχικά για την εξουσία θεωρούσαν την απόκτηση αυτού του απέραντου κρατικού οικοδομήματος σαν την κυριότερη λεία του νικητή».

(Μαρξ, 1951: 386)

Απεναντίας, η σοσιαλρεφορμιστική στρατηγική αποβλέπει στον «ριζικό δημοκρατικό μετασχηματισμό» του κράτους, ώστε με την αξιοποίηση του κοινοβουλίου να προκύψει αριστερή πλειοψηφία, που με τη λαϊκή στήριξη να προχωρήσει στον «σοσιαλιστικό μετασχηματισμό». Την πιο προωθημένη σοσιαλρεφορμιστική αντίληψη περί κράτους και μετασχηματισμού της κοινωνίας διατύπωσε ο Ν. Πουλαντζάς στο ύστερο έργο του (Πουλαντζάς, 1982: 209-220). Απορρίπτοντας την αστική και σοσιαλδημοκρατική αντίληψη περί κράτους δικαίου και εργαλειακού κράτους, διατυπώνει τη θεωρία του κράτους-σχέση, που συμπυκνώνει τον ταξικό συσχετισμό ταξικής δύναμης σε κάθε συγκυρία. Υποτίθεται επομένως ότι αν στην ταξική πάλη ο συσχετισμός γείρει υπέρ της εργατικής τάξης, αυτή η υπεροχή θα εκφραστεί και στο κράτος, το οποίο θα υπηρετήσει μια αριστερή πολιτική. Αυτή όμως η ανάλυση υπόρρητα αποδέχεται την ουδετερότητα του κρατικού μηχανισμού, αφού υποστηρίζει την τάξη που υπερτερεί στον ταξικό συσχετισμό συγκυριακά. Μ' αυτό τον τρόπο αρνείται την ταξική θέσμιση του κράτους υπέρ της κυρίαρχης στον οικονομικό-κοινωνικό σχηματισμό τάξης, όπως προφανώς ισχύει για τους κατασταλτικούς μηχανι-



σμούς, τη γραφειοκρατία, το σύνταγμα κ.ά. Παράλληλα, δεν λαμβάνει υπόψη ότι στο αστικό κράτος η ταξική του δομή, ακόμη και στην περίπτωση που ένας ταξικός αντίπαλος, αξιοποιώντας το συσχετισμό στην κοινωνία (κυρίως εκλογές), καταλάβει ισχυρά κέντρα εξουσίας (κοινοβούλιο, κυβέρνηση, προεδρία δημοκρατίας), μετατοπίζει την κρατική εξουσία κυρίως στα στεγανοποιημένα κατασταλτικά μέσα, όπως αποδείχτηκε στην ήττα της Χιλής. Αν η Αριστερά, σε μια ιστορική συγκυρία καταλάβει μια καίρια θέση στο κράτος, όπως τη κυβέρνηση ή, συνδυαστικά ή αυτόνομα, προκύψει μια κινηματική έξαρση, αλλά δεν αξιοποιήσει αυτές τις νίκες, για να προκαλέσει αποδιάρθρωση στην αστική εξουσία, ώστε με ρυθμούς και μορφές ανάλογες με τον συσχετισμό να καταλάβει τη σύνολη εξουσία, η αστική εξουσία, αφού δεν έχει συντριβεί, είναι βέβαιο ότι θα επιτεθεί, για να συντρίψει τις θέσεις της εργατικής

τάξης. Ο Ν. Πουλαντζάς δεν απέκλειε τη σύγκρουση των θεσμών στους οποίους θα πλειοψηφούσε η εργατική τάξη με τους κατασταλτικούς μηχανισμούς τους οποίους ελέγχει η αστική τάξη, σε μια μορφή κεντρικής αναμέτρησης της Αριστεράς και της κυρίαρχης τάξης. Πίστευε όμως ότι αυτή η σύγκρουση θα μπορούσε να αποφευχθεί:

«[...] Με την απόσπαση σημαντικού μέρους του κρατικού προσωπικού προς τ' αριστερά, με τη δημιουργία πλειοψηφικού πολιτικού κινήματος και με την περικύκλωση, τελικώς, του σκληρού πυρήνα των κρατικών μηχανισμών».

(Μπελαντζής, 2014: 98)

Η προσδοκία αυτή όμως διαψεύστηκε ολοκληρωτικά είτε με την ήττα (Χιλή) είτε με τον υποβιβασμό της αριστερής κυβέρνησης σε διαχειριστική δύναμη.

Το κυριότερο είναι ότι οι «δημιουργικοί μαρξιστές» διαψεύδονται όταν μεταφέρουν, στη σημερινή πραγματικότητα του ολοκληρωτικού καπιταλισμού της υπεραντιδραστικοποίησης, αντιλήψεις του Πουλαντζά της δεκαετίας του 1970,

όταν ακόμη δεν είχε κατακρημνιστεί το κράτος πρόνοιας και η δυνατότητα δημοκρατικών κατακτήσεων. Υπεραισιόδοξος ο Ν. Πουλαντζάς αναιρούσε μια πιο μετριοπαθή σοσιαλρεφορμιστική αντίληψη για τη δυνατότητα αλλαγής του ταξικού συσχετισμού στους ιδεολογικούς, αλλά όχι και στους κατασταλτικούς μηχανισμούς:

«Είναι φανερό ότι η εσωτερική αλλαγή του συσχετισμού δυνάμεων στους κατασταλτικούς μηχανισμούς θέτει προβλήματα ιδιαίτερα και, κατά συνέπεια, επίφοβα: αλλά –η περίπτωση της Πορτογαλίας το έδειξε περίτρανα– οι ίδιοι αυτοί μηχανισμοί διαπερνούνται από τους αγώνες των λαϊκών μαζών».

(Πουλαντζάς, 1982: 369)

Συμπερασματικά, η αντιπαράθεση μακρόχρονης στρατηγικής και «επαναστατικής εφόδου» είναι στρεβλωτικό κατασκευάσμα, αφού η επανάσταση είναι διαρκής απ' το χαρακτήρα της, αλλά και αφού για την κατάκτηση της εξουσίας δεν αποκλείει τη μακρόχρονη διαδικασία με ένα ταξικό εμφύλιο πόλεμο. **Τ**

b

Άντερσον, Π. (1985), *Οι αντινομίες του Αντόνιο Γκράμσι*, Αθήνα, Συσπειρώση.

Ελλύλ, Ζ. (2012), *Από την επανάσταση στις εξεγέρσεις*, Αθήνα, Νησίδες.

Harman, C. (2008), *Η χαμένη επανάσταση-Γερμανία 1918-1923*, Αθήνα, Μαρξιστικό Βιβλιοπωλείο.

Holloway, J. (2002), *Ας αλλάξουμε τον κόσμο χωρίς να πάρουμε την εξουσία*, Αθήνα, Σαββάλας.

Labica, G. (2014), *Η βία; Ποια βία;* Αθήνα, Εκτός Γραμμής.

Λένιν, Β. Ι. (1980α), *Ο αριστερισμός, παιδική αρρώστια του κομμουνισμού*, στο Β. Ι. Λένιν, *Άπαντα*, τόμ. 41, Αθήνα, Σύγχρονη Εποχή.

Λένιν, Β. Ι. (1980β), *Η καταστροφή που μας απειλεί και πώς πρέπει να την καταπολεμήσουμε*, στο Β. Ι. Λένιν, *Άπαντα*, τόμ. 34, Αθήνα, Σύγχρονη Εποχή.

Λούξεμπουργκ, Ρ. (1988), *Κοινωνική μεταρρύθμιση ή επανάσταση*, Αθήνα, Σύγχρονη Εποχή.

Μαντέλ, Ε. (1980), *Κριτική του ευρωκομμουνισμού*, Αθήνα, Νέα Σύνορα.

Μαρξ, Κ. (1979), *Κριτική του προγράμματος της Γκότα*, Αθήνα, Σύγχρονη Εποχή.

Μαρξ, Κ. (1951), *Η 18η Μπρυμαίρ του Λουδοβίκου Βοναπάρτη*, στο Κ. Μαρξ, *Διαλεκτά έργα*, τόμ. 1, Αθήνα, Εκδοτικό Κεντρικής Επιτροπής ΚΚΕ.

Mason, P. (2016), *Μετακαπιταλισμός, ένας οδηγός για το μέλλον μας*, Αθήνα, Καστανιώτης.

Μπαλτάς, Α. (2016), «Συνέντευξη», *Εφημερίδα των Συντακτών*, 28-30 Οκτωβρίου.

Μπατίκας, Κ. (2012), *Η μαρξιστική θεωρία της επαναστατικής μετάβασης στο σοσιαλισμό-κομμουνισμό*,

Αθήνα, Εργατική Πολιτική. Μπελαντζής, Δ. (2014), *Αριστερά και εξουσία*, Αθήνα, Τόπος.

NAP (2006), *Θέσεις για το Β' συνέδριο*, Αθήνα, NAP. NAP (2014), *Πρόταση προγραμματικής διακήρυξης*, Αθήνα, NAP.

Πουλαντζάς, Ν. (1982), *Το κράτος, η εξουσία και ο σοσιαλισμός*, Αθήνα, Θεμέλιο.

PIIN (2016), «Δισεκατομμυριοίχοι εναντίον εκατομμυριούχων», 31 Δεκεμβρίου.

Rinascita (1964), «Εκθεση Άθος Λίζα».

Χρυσός, Α. (2009), *Για τη διαλεκτική εξουσίας και επανάστασης*, Αθήνα, ΚΨΜ.

Τόλιος, Γ. (2016), «Το πατριωτικό, εθνικό, ταξικό, διεθνιστικό στη στρατηγική της Αριστεράς», *Iskra*, 3 Μαΐου (διαθέσιμο στο <http://www.iskra.gr/>).